

SZOCIÁLIS FÖLDPROGRAMOK MAGYARORSZÁGON

Szerk.: Szoboszlai Zsolt

*(Esély Szociális Közalapítvány Regionális Szellemi Forrásközpont,
Szolnok, 2001, 248 o.)*

BARANYI BÉLA

Sok szempontból hiánypótló tanulmánykötet került ki az *MTA Regionális Kutatások Központja szolnoki társadalomkutató műhelyéből*. A korábban jórészt csak szűk szakmai nyilvánosság számára hozzáférhető publikációk után, ezúttal az érdeklődők szélesebb köréhez szóló, több év empirikus kutatásait, elméleti és módszertani eredményeit összegző, a fejlesztés lehetséges irányait és feladatait felvázoló könyvet vehet kezébe az olvasó. A népes szerzői gárda a kilencvenes évek eleje óta rendkívüli módon megemelkedett falusi munkanélküliség, a területi egyenlőtlenségek érzékelhető fokozódása, s vele együtt a szociális problémák, területileg ugyancsak differenciáltan történő erősödése szempontjából olyannyira fontos kérdéskör komplex feldolgozására szövetkezett.

A tanulmánykötet aktualitását bizonyítja, hogy a rendszerváltást követő évek során a magyar társadalomban olyan új típusú jelenségek, súlyos szociális problémák keletkeztek, amelyek új kihívások elé állították a gyors átalakulásnak indult magyarországi szociálpolitikát, főként ami a munkanélküliség, különösen pedig a tartós munkanélküliség tömeges megjelenését és kezelését illeti. A mindmáig tartó súlyos foglalkoztatási válság mindenekelőtt a hátrányos, sőt halmozottan hátrányos falusi, rurális területeken bontakozott ki, ami feltételezte egy új, a munkaerőpiacról hosszú távon vagy talán véglegesen kiszorult rétegek *céltolt szociális segítségnyújtásának* a szükségességét. A figyelem elsősorban az újszerű produktív vagy aktív szociálpolitikai rendszerek kialakítása felé fordult. Ezek sajátos és egyik legjelentősebb formájaként született meg a felerősödött szociálpolitikai problémák enyhítése céljából 1992-ben, az egykori Népjóléti Minisztérium kezdeményezésére létrejött (később a Szociális és Családügyi Minisztérium támogatását élvező) *szociális földprogram*. A szociális kistérségi válságkezelő programok innovatív alprogramjaként kialakított támogatási rendszer a helyi szociális problémák kezelését, elsősorban az önkormányzatok segítségét tűzte ki célul. Ez a produktív szociálpolitikai eszköz immár 10 éve igyekszik több-kevesebb sikerrel javítani a globalizációs folyamatoktól elmaradó, rurális térségekben élő népesség felzárkózási és fejlődési (adaptáció-innováció) esélyeit.

Az *Egy aktív szociálpolitikai modell eredményei – 1992–2000* alcímet viselő könyv döntően a szolnoki regionális kutatócsoport szociológusai által, az *Esély Szociális Közalapítvány Regionális Forrásközpont* bázisán megindult szisztematikus vizsgálatok, kutatások eredményeit összefoglalva, kitűnően jeleníti meg azokat

az erőfeszítéseket és eredményeket, amelyek a két világháború közötti időszak hazai produktív szociálpolitikai kísérleteinek megújítását is jelentő szociális földprogram bevezetése után születtek. A szerzők (*Lakner Zoltán, Nagyné Varga Ilona, Serafin József, Susányiné Baranyi Brigitta, Szarvák Tibor, Szoboszlai Zsolt, Veresné Péter Judit*) sokoldalú elméleti, s főként empirikus kutatásai nyomán, *Szoboszlai Zsolt* értő szerkesztésében, a *Szociális és Családügyi Minisztérium* támogatásával olyan szakszerű, részben gyakorlati célokot szolgáló kézikönyv, részben tudományos érdeklődésre is számot tartó munka készült, amely megfelelően reprezentálja a tíz éve indult, tíz megyében több mint 300, a földprogram által érintett településre irányuló szociálpolitikai tevékenységet döntően szociológiai, de legalább ennyire szociálgeográfiai és szociográfiai szempontú megközelítésben. A vállalkozás jelentőségét önmagában is jelzi az, hogy a földprogram által kedvezményezett családok száma országosan mintegy tízezer, s ezeknek mintegy 40%-a (szám szerint négyezer) cigány származású család.

A szerzők jóvoltából a kötetben szereplő tanulmányok meggyőzően bizonyították, hogy a foglalkoztatási és a szociális válság által fokozottabban sújtott rurális, halmozottan hátrányos térségekben és településeken olyan produktív programokkal lehet csak tartós eredményeket elérni, amelyek aktív és értékteremtő közreműködésre kényszerítik a benne résztvevőket. Más szóval az *elsődlegesen szociális természetbeni támogatási tevékenységet jelentő program* révén a támogatott családok az elérhető segélyezéshez képest jelentős, saját munkájuk által teremtett többletbevitelhez jutnak természetben vagy pénzben. Az ilyen jellegű szociálpolitikai eszközöknek az eredményességét és sikerét bizonyítják egybecsengően az egyes tanulmányok, a kötet egésze pedig hosszú távú célként is helyesen sugallja azt, hogy a társadalmi szükségletekre épülő szociális földprogram aktivizáló szociálpolitikai eszközként egyre több hátrányos helyzetű településen válhat a helyi szociálpolitika részévé. A program hatékonysága viszont megköveteli a támogatási rendszer forrásainak a növekedését és a folyamatos módszertani fejlesztési tevékenységet.

Az előbbiekből következően a földprogram tartalmának tehát hosszú ideig a jövőben is arra kell irányulnia, hogy a mezőgazdasági termelésre alkalmas vagyonnal nem, vagy azzal kismértékben rendelkező (azt hatékonyan működtetni nem tudó), szociálisan hátrányos helyzetű családoknak teremtsen lehetőséget kedvezményes szolgáltatásokkal, juttatásokkal, háztáji jellegű kistermelésre, illetve állattartásra az egyéni és közösségi, valamint a helyi erőforrások mind hatékonyabb kihasználásával. Az utóbbi gondolatok kifejtésére alapozódik *Szoboszlai Zsolt A szociális földprogram hatékonysága és a tartósan működő szociális földprogramok, referencia-helyek és programmodellek* c. elméleti és empirikus problémákat egyaránt kifejtő, a regionális szempontokat fokozatosan érvényesítő tanulmánya. Ugyancsak említést érdemel a kisebb terjedelmű, de fölöttébb fontos, a Békés, a Hajdú-Bihar és a Jász-Nagykun-Szolnok megyékben a cigánynépességnek a szociális földprogramban való részvételét vizsgáló, kifejezetten empirikus jellegű, szociológiai megközelítésű tanulmánya. *Szarvák Tibor* az igen kifejező *Résztársadalmak felzárkózási esélyei* c. tanulmányában Békés, Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok, Nógrád és Zala me-

gyékben végzett szociológiai vizsgálatai alapján kutatja a felzárkózási és fejlődési esélyeket az öt, a területi egyenlőség különböző dimenzióival jellemezhető megyében. Inkább az elméleti és módszertani kérdéseket, a szociális földprogramok alkalmazásával és fejlesztésével kapcsolatos hasznos tudnivalókat, gyakorlati kérdéseket feszeget átfogó szociálpolitikai összefüggésekben *Nagyné Varga Ilona A szociális földprogramok hálózatának fejlesztése* c. tanulmányában, akárcsak a *Serafin Józseffel* és *Szoboszlai Zsolttal* közösen írt *Fejlesztési javaslatok* címet viselő rövid közleményben. A kötet gyakorlati hasznosíthatóságát segíti a terjedelmesebb függelék, amely fontos áttekinthető adatokat, Cégénydányád, Kázmárk, Tiszabura és Méra településekről szóló esettanulmányokat tartalmaz *Susányiné Baranyi Brigitta*, *Szarvák Tibor* és *Veresné Péter Judit* tollából. A függelék a program újraindítóinak ajánló, a program történetét bemutató és eredményeit értékelő írásait (*Lakner Zoltán*, *Serafin József*, *Nagyné Varga Ilona*) tartalmazó bevezető részekkel együtt, mintegy keretbe foglalja a tudományos-szakmai eredményeket közreadó tanulmányokat.

A recenzens igazából akkor van gondban, amikor az egyszerű, de igényes megjelenésű könyv műfaját szeretné tömören megfogalmazni. Talán a vállalkozás legnagyobb érdeme éppen a „sokműfajúság”, a *műfaji komplexitás*. Bár a szerzők szinte kivétel nélkül szociológusok, társadalomkutatók, de a szociológiai megközelítés szerencsésen társul a szociálgeográfiában és szociográfiában alkalmazott módszerekkel, miközben a területi tudományok elvárásai is mindvégig érvényre jutnak. Mondhatni, hogy miközben a könyv tudományos jellegű munka, bizonyos értelemben formáját és tartalmát tekintve legalább ennyire a szociográfia számos jellemzőjét és jó hagyományait is magában hordozó feldolgozás, amely kifejeződik az alkalmazott formai-tartalmi megoldásokban, a fekete-fehér fényképek közreadásában, s nem utolsósorban izgalmas és olvasmányos jellegében.

Összességében olyan újszerű, sajátos komplex műfajú tanulmánykötetet tart a kezében az olvasó, amely nemcsak napjaink egyik súlyos szociálpolitikai kérdésében mond fontosat, nemcsak az eddig jórészt szűk szakmai nyilvánosságnak szóló információkat teszi hozzáférhetővé rendszerezett, olvasmányos formában, hanem egy ötéves kutatási időszak eredményei révén ez a rendkívül rokonszenves munka széles körű döntéshozói és előkészítői háttér a programfejlesztők, a kutatók és a gyakorlati szakemberek számára is. A tanulmánykötet a szűkebb szakmai körök érdeklődésén túl minden bizonnyal az érdeklődők szélesebb körének a figyelmét is felkelti.